

УДК 101.1 : 316 «312» + 930.1 : 1
Л 67

Тетяна ЛІЩУК-ТОРЧИНСЬКА

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ “ПАМ’ЯТЬ”
У СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ**
Стаття перша

На основі класичних та сучасних підходів у соціально-гуманітарних науках проаналізовано тезаурус вивчення пам’яті, визначено особливості дослідження поняття в межах міждисциплінарного підходу, окреслено напрями концептуалізації поняття “пам’ять”.

Ключові слова: *концептуалізація поняття, джерела вивчення поняття “пам’ять”, поняттєвий ряд соціально-гуманітарного дискурсу пам’яті.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тема пам’яті за останні декілька десятиріч стала традиційною для філософії, соціології та культурології. За останні два десятиріччя в Україні та за рубежом суттєво посилилася увага до пам’яті у фахівців-істориків. Зацікавленість учених питаннями пам’яті, окрім суто пізнавальних цілей, зумовлена соціально-трансформаційними процесами у політичній сфері, що обумовлює потребу переосмислення минулого у зв’язку зі становленням новопосталих держав та внаслідок процесів глобалізації, які змушують змінити кут погляд на систему відносин “Ми – Інші”. Своєчасність дослідження соціальної/історичної пам’яті обумовлена на сьогодні наявністю “лакун” в офіційній історії, спробами “інституціоналізації” забуття й одностороннього конструювання “образу минулого”, з одного боку, та швидкоплинністю часу, який інколи робить історичну репрезентацію внаслідок відсутності свідочств неможливою, – з іншого.

© Ліщук-Торчинська Тетяна, 2012

Складність дослідження пам’яті пов’язана з поліпарадигмальністю соціально-гуманітарного знання, і, внаслідок цього, проблематичністю визначення єдності дискурсу у межах кожної з наук цього спрямування. Між тим, складність предмета обумовила широту тем, підходів, методів та парадигм дослідження пам’яті, набуття ним міждисциплінарного статусу. Міждисциплінарність дослідження джерел пам’яті, суб’єктності, структури, функціонування пам’яті у суспільстві та інших проблем, пов’язаних з пам’яттю соціальних груп та соціуму загалом, особливо виразно проявляється у дослідницькому тезаурусі. На сьогодні зустрічаємо чимало напрацювань, у яких подані множинні варіації трактовок пам’яті. Як стверджує Патрик Х. Хаттон, “позитивістський пошук визначеності в нашій колективній пам’яті про минуле схоже залишиться невирішеним завданням, як і сама пам’ять, імовірно, залишиться невлотвим предметом. Зацікавленість нею виходить на поверхню, коли у нас з’являється потреба у роздумах про її силу. Це і відбувається сьогодні, коли багато історичних усталеностей виявляються під питанням” [12, 32].

Концептуалізація поняття “пам’ять” у соціально-гуманітарних науках постає одним із аспектів синтетичного підходу в дослідженні. Контекст досліджень визначає методологічне спрямування змін дослідницьких стратегій у соціально-гуманітарних науках: від продукування “метанаративів” до множинних описань; від кількісної стратегії дослідження – до якісної та їхнього синтезу; від акцентів на епохальних, всесвітньо-історичних подіях до мікроісторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Загалом, у всякому дослідженні пам’яті – від пошуків А. Бергсона, Е. Дюркгейма, М. Хальбвакса, М. Блока до ближчих нам у часі студій П. Рікера, М. Фуко, Я. Ассмана, А. Ассман, Ф. Йейтс, Патріка Х. Хаттона, Ю.М. Лотмана, Ф. Аріеса, Дж. Фертнеса і К. Вікгама, П. Нора та інших можна виявити окремі рівні та способи її концептуалізації. В українському соціально-

гуманітарному дискурсі питанням концептуалізації окремих видів пам'яті присвячено напрацювання В.О. Артюха (історична пам'ять та українські реалії), Ю.О. Зерній (державна політики пам'яті), Л.О. Зашкільняка (історіографічні аспекти історичної пам'яті), А.М. Киридон (дефініювання історичної пам'яті, політика пам'яті), Л.В. Стародубцевої (пам'ять і забуття в історії ідей) та ін. До вивчення питань пам'яті звертається низка сучасних російських учених. Як правило, у працях українських та російських дослідників в аспекті концептуалізації розглянуто окремі види пам'яті, такі як соціальна, культурна, історична.

Розгляд формування та функціонування поняття “соціальна пам'ять” у системі соціально-гуманітарного знання, С.О. Храпов здійснює на ґрунті психологічних, культурного-антропологічних та соціально-історичних підходів [13]. У дослідженні феномену соціальної пам'яті в системі філософського знання, С.О. Храпов зосереджує увагу, згідно з його власним визначенням, на двох підходах: феноменологічному та інформаційно-гносеологічному, простежуючи еволюцію трактовок соціальної пам'яті в аспекті пізнавальної функції [14, 23]. Він підсумовує, що “у феноменологічному напрямі філософії соціальна пам'ять розглядається... як складний інтенціональний процес актуалізування цінного минулого в теперішньому, який дозволяє розвиватися індивіду та суспільству” [14, 24], натомість “в інформаційно-гносеологічному напрямі філософії розкрита інформаційно-пізнавальна сутність соціальної пам'яті, а також осмислений розвиток її когнітивних схем та носіїв в контексті суспільно-історичної динаміки” [14, 26]. Як уже було зазначено, С.О. Храпов розглядає філософський дискурс пам'яті винятково в межах двох підходів: феноменологічного та інформаційно-гносеологічного, виявляючи нові змістові характеристики поняття “соціальна пам'ять”, а отже, поза його увагою залишилися герменевтичний, структуралістський підходи та постмодерністські трактовки соціальної пам'яті.

Міждисциплінарний підхід у дослідженні пам'яті в контексті розробки дидактичних основ вивчення студентами модульного курсу “Парадигма пам'яті” демонструє О.Г. Васильєв. Він стверджує, що формується своєрідна “меморіальна парадигма”, яка поєднує у дослідженні пам'яті культурологічне,

соціологічне та історичне знання [4, 197]. Як відомо, однією із складових парадигми постає формування системи понять предметної галузі дослідження. О.Г. Васильєв наголошує, що одне із завдань курсу – це “сформувати у студентів та аспірантів знання основних понять і принципів “меморіальної парадигми” [4, 197].

Поль Рікер обґрунтовує складність концептуалізації пам’яті в питанні визначення “простору атрибуції” [8, 133]. На складності та невичерпності тем, пов’язаних із інтерпретацією пам’яті, наголошує Патрик Х. Хаттон, посиляючись на висловлювання Джорджа Аллана, що “пам’ять є джерелом, глибину якого можна вимірювати нескінченно” та на міркування свого колеги про те, що “пам’ять є навряд чи здійсненим завданням, оскільки діапазон точок зору на неї включає у свій горизонт всю епістемологію в цілому” [12, 31].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На нашу думку, порушуючи питання концептуалізації поняття “пам’яті”, слід брати до уваги вимоги концептуалізації, з урахуванням, що у пізнавальному процесі існують численні форми подання знань, скажімо, “...для позначення різних пластів знань про світ існують такі терміни, як “схема”, “база”, “сцена”, “сценарій”, “глобальна модель”, “когнітивна модель”, “скрипт” [1, 15]. Завданням цієї роботи є з’ясування підстав та напрямів здійснення концептуалізації поняття “пам’ять” та визначення поняттєвого ряду соціально-гуманітарного дискурсу пам’яті.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для наступного викладу важливо з’ясувати зміст терміна “концептуалізація поняття”. У “Найновішому філософському словнику” подано такі його значення: “...процедура введення онтологічних уявлень у накопичений масив емпіричних даних, яка забезпечує теоретичну організацію матеріалу; схема зв’язку понять, які відображають можливі тенденції зміни референтного поля об’єктів, що дозволяє продукувати гіпотези про їх природу і характер взаємозв’язків; спосіб організації роботи мислення, який дозволяє рухатися від первинних теоретичних концептів до все більш абстрактних конструктів, які відображають у граничному допущення, покладені в основу побудови картини бачення досліджуваного сегменту реальності” [7, 331]. На нашу думку, іс-

нує пряма аналогія між роботою дослідника та роботою експерта на етапі концептуалізації: в обох випадках результатом постає побудова моделі предметної області, яку вивчають. С.Л. Сотник розрізняє “...два підходи до процесу побудови моделі предметної області... Ознаковий або атрибутивний підхід передбачає наявність отриманої ... інформації у вигляді об’єкт – атрибут – значення атрибута... Інший підхід, який називається структурним (чи когнітивним), здійснюється шляхом виділення елементів предметної області, їх взаємозв’язків і семантичних відносин” [9]. В умовах фактично невичерпності трактовок пам’яті в соціально-гуманітарних науках, обмежимо наше дослідження постановкою питання в руслі ознакового (атрибутивного) підходу.

У західній науці з науковими та навчально-методичними цілями зроблені спроби систематизації термінів, на основі яких досліджують пам’ять. Одну із них пропонує Гарольд Маркузе. Він називає ключовий термін/терміни у розвідках пам’яті низки сучасних науковців та наводить дефініції пам’яті М. Хальбвакса, П. Коннертона, М. Каммена, Д. Оліка та багатьох інших дослідників пам’яті [16]. Модель пам’яті, що була запропонована Г. Маркузе студентам у рамках вивчення певного модуля, має виразне дидактичне спрямування. Ця модель – своєрідна образ-схема досліджень пам’яті, у якій чітко виявляється поліпарадигмальність соціально-гуманітарного знання та міждисциплінарність дослідження пам’яті. Загалом, формування дослідником поняттєвого ряду пам’яті, як і всякого іншого тезауруса, визначено концептуальними і парадигмальними рамками його творчості та інтелектуальними уподобаннями вченого: “...Дослідження – це, в певному розумінні, погляд через об’єktiv камери. Вчений може сконцентрувати його на одному понятті, на одному тексті, на одній серії текстів чи на мові в усіх її проявах. Будь-яке із цих рішень однаково легітимне, проте, до певної міри, виключає іншу перспективу погляду” [5, 22]. Між тим, учені порушували питання загальних засад аналізу понять. Р.Козеллек – провідний історик, що започаткував напрям “історія понять”, – виходить із того, що “...поняття поступово втрачає або набуває різноманіття сенсів, незалежно від початкового вживання, і що історія цих часових нашарувань може бути вивчена” [5, 22]. Дослідник ха-

рактизує види джерел, які можуть бути покладені в основу вивчення поняття в значенні темпоральних структур. Він називає три основні джерела, перше з них – це “...неповторні тексти, для одноразового використання і надалі віддані забуттю” [5, 33]. Це тексти з нашого повсякденного життя, які мають сьогоденне значення і злободенність. Під час дослідження формування і функціонування у сфері наукового дискурсу поняття “пам’ять” цей вид джерел не обов’язково врахувати. Інші дві форми джерел визначені Р. Козеллеком відповідно як “...словник – незамінне джерело для будь-якої спроби реконструювати темп зміни історії понять... і ...так звані класичні тексти” [5, 32]. Головним критерієм відмінності цих джерел постає усталеність/змінність змісту поняття пам’яті. Характеризуючи класичні тексти, Р. Козеллек зауважує: “...цей вид джерел ніяк не підлаштовується під зміни. Якщо вони взагалі узгоджуються із умовами, які змінилися, то при цьому зберігається їх автентичність, а сенс не оновлюється” [5, 32].

У кожній із соціально-гуманітарних наук завдання концептуалізації пам’яті підпорядковувалося загальним процесам і закономірностям протікання наукового дискурсу галузі знання. Трактовка значень пам’яті у словниках набуває різних смислових відтінків залежно від предметного спрямування (психологічного, філософського, соціологічного, історичного чи культурологічного) словника, що відображає фокус зацікавлень кожної із царин соціально-гуманітарного знання, та покладеного в основу визначення поняття. Дійсно, соціально-гуманітарний дискурс пам’яті представлений широким поняттєвим рядом, у якому найчастіше вживані такі концепти: “колективна пам’ять”, “соціальна пам’ять”, “історична пам’ять”, “культурна пам’ять” тощо. Культурологія інтерпретує спосіб буття соціальної пам’яті як функціонування актуалізованих смислів, які мають культурне значення, скажімо, у вигляді вираженої в мові, нормах, цінностях, традиціях і т. п. культурної спадщини. “Жива пам’ять” як така, що функціонує у формі певних знакових систем, також належить аналізу з позицій культурології.

У соціологічній науці, за принципом Е. Дюркгейма “пояснювати соціальне соціальним”, акцентовано увагу на властивій соціальній пам’яті якості колективності, на продукуванні іден-

тичності її носіїв, на досвіді осмислення сучасниками історичного часу, на виконанні соціальною пам'яттю регулюючої та консолідуючої чи, навпаки, дезінтегруючої функції у суспільстві. Всяка із соціально-гуманітарних наук у дослідженні соціальної пам'яті визначала проблематику і спосіб дослідження в межах властивих їй парадигм. На сьогодні кожній із них складно утримати ідентичність в межах власного дисциплінарного поля. Особливо це стосується тих царин знання, що розвиваються на ґрунті посткласичної раціональності. Топологічно-просторовий підхід у межах постмодерністського теоретизування у соціології зображує соціальну пам'ять як презентацію і/чи перформанс, надаючи місце для культурологічних інтерпретацій, руйнуючи в такий спосіб хисткі кордони між соціологічним та культурологічним дискурсом в осмисленні проблеми. В філософії історії чільне місце займає питання про взаємозв'язок між історичними нарративами та пам'яттю соціуму, що поєднує філософський та історичний дискурс. У соціальній філософії, як і у соціології, акцентовано увагу на проблемі суб'єктності соціальної пам'яті, її суспільних функціях та механізмах функціонування.

Загалом, словники недостатньо відображають тенденцію до міждисциплінарності соціально-гуманітарних наук у трактовці поняття “пам'ять”: як правило, подані в них визначення обмежені предметним (за галузями знань) або парадигмальним принципом укладання словників. Останній реалізований майже винятково у словниках постмодерністських термінів.

Г. Маркузе, окрім зазвичай уживаних та усталених термінів при вивченні пам'яті в соціально-гуманітарних науках, називає ще інші, менш поширені терміни, які використовують у дослідженні пам'яті сучасні науковці: “домінуюча пам'ять”, “пам'ять покоління”, “національна пам'ять”, “офіційна пам'ять”, “трансакційна пам'ять”, “народна пам'ять” та інші [16]. Ці терміни асоціюють, як правило, з авторськими трактовками, їхні тлумачення у поширених словниках зазвичай відсутні.

Пригадаємо, що третім типом джерел, за допомогою яких можна дослідити темпоральну структуру поняття, Р. Козеллек називає “тексти з претензією на інновативне, позачасове значення (або істину), яке повинно перебувати в оригінальній,

незмінній формі” [5, 33]. Для визначення корпусу текстів – джерел третього типу, в яких поняття пам’яті набуває класичних трактовок, і які мають значний евристичний потенціал у продукуванні нових текстів, звернімося до доробку в царині пам’яті сучасних авторів у зворотній хронології. Ян Ассман, визначаючи теоретичні основи “звернення до минулого”, аналізує творчість Моріса Хальбвакса в ділянці соціального конструювання пам’яті, дослідження спогадів у неписьменному суспільстві Яном Вансиною, згадує опис європейської мнемотехніки Френсіс Йейтс, проект “місць пам’яті” П’єра Нора, посилається на доробок Аляйди Ассман про культурну пам’ять Нового часу тощо [3]. Поль Рікер у своїй фундаментальній праці “Пам’ять, історія, забуття” звертається у дослідженні пам’яті до широкого кола авторів відповідно до поставлених ним запитань та здійснених рішень. Особисту та колективну пам’ять він досліджує на двох рівнях: у сенсі “внутрішнього вбачання”, називаючи ключовими фігурами цього підходу Августина, Джона Локка, Гуссерля, та зовнішньої обумовленості (центральною постаттю тут беззаперечно постає Моріс Хальбвакс) [8]. Вивчаючи історіографічні операції, зокрема перехід до архівації пам’яті, П. Рікер зазначає: “...зміни в історії простору і часу можуть розглядатися як необхідна умова можливості самого акту архівування” [8, 205]. Він звертається до пошуків школи “Аннали” в особі Ф. Броделя щодо поєднання географічного простору й історичного часу та до категорій аналізу “типів часового порядку” К. Пом’яна [8]. Сам архів П. Рікер вивчає в термінах дослідження “відношення історії до свідчення” Марка Блока [8], в контекстах ідей першого покоління історії ментальностей школи “Аннали” та особливостей функціонування історичного дискурсу, представленого Мішелем Фуко, Мішелем де Серто, Норбертом Еліасом, яких П. Рікер шанобливо називає метрами [8], та ін. Висновуємо, що джерела третього типу в дослідженні пам’яті у соціально-гуманітарних науках представлені текстами таких авторів, як Моріс Хальбвакс, Марк Блок, Ян Ассман, Поль Рікер, П’єр Нора та інші.

На нашу думку, одним із аспектів дослідження наукового тезауруса пам’яті є розгляд його за допомогою просторових метафор горизонтального та вертикального. Горизонтальний зріз

буде стосуватися функціонування “поняттєвої мережі” пам’яті в соціально-гуманітарних науках у різних контекстах та акцентуватиме на різноманітності форм прояву пам’яті, вертикальний – визначення ключового терміна як родового у дослідженні пам’яті, всі інші, дотичні до пам’яті терміни, будуть уточнювати та розкривати його зміст. Відтак, Отже зріз стосується визначення центрального поняття та його смислових навантажень.

А. Ассман вирізняє такі проблеми, які стосуються дискурсу пам’яті: “традиції – мнемотехніка та дискурс ідентичності, перспективи – індивідуальна, колективна, культурна пам’ять, медіа – тексти, картини, місця, а також дискурси – література, мистецтво, психологія і т.д.” [2, 25]. У межах окреслених А. Ассман проблем ми розглядали дискурси в сенсі міждисциплінарності, тепер зупинимось на перспективах. Комплекс понять – “індивідуальна пам’ять”, “колективна пам’ять”, “історія” – щодо характеристик пам’яті вперше напрацьовує Моріс Хальбвас [11]. Центральну ланку в концепції М. Хальбваса займає колективна пам’ять, а її суб’єктом постає соціальна група: “...Хальбвас обрав підхід, який базувався на соціологічних категоріях, – клас, сім’я, релігія” [17, 172]. Конструювання категорії пам’яті М. Хальбвас розпочинає на ґрунті позитивістської методології. П. Хаттон загалом оцінює доробок М. Хальбваса у вивченні пам’яті як такий, що передбачив у своїй інтерпретації нову методологію дослідження – постмодерністську. Іншим автором, який скерував дослідження пам’яті в русло постмодерністського теоретизування, П. Хаттон називає М. Фуко, оцінюючи так головний фокус постмодерністського історіописання: “Історична пам’ять з їх точки зору є функцією влади, яка визначає, як слід подавати минуле. Зрештою, проблема історії виявляється проблемою ідентифікації та опису тих подій, ідей чи особистостей минулого часу, які обираються посередниками влади для зберігання пам’яті” [12, 30].

Я. Ассман використовує наступну поняттєву мережу: “міметична”, “предметна”, “успадкована”, “комунікативна”, “культурна пам’ять”. Останній він надає центрального та інтегруючого значення: “Культурна пам’ять утворює простір, у котрий більш чи менш плавно переходять всі три вищеназвані царини” [3, 20]. На думку Я. Ассмана, “...комунікативна пам’ять

охоплює спогади, які пов’язані з недалеким минулим. Це ті спогади, котрі людина поділяє зі своїми сучасниками. Типовий випадок – пам’ять поколінь” [3, 52]. Змістом комунікативної пам’яті постає “історичний досвід в рамках індивідуальних біографій”, а змістом культурної пам’яті – “міфічна передісторія, події в абсолютному минулому” [3, 58]. У запропонованій Я. Ассманом класифікації застосовано декілька критеріїв, один із них – функціональність пам’яті.

Поеднуючи критерії суб’єктності та функціональності, А. Ассман вирізняє два види пам’яті: “жива індивідуальна пам’ять” та “штучна культурна пам’ять” [2, 24]. Дослідниця стверджує про наявність зв’язку між культурною та комунікативною пам’яттю. Культурну пам’ять вона визначає як таку, “що охоплює епохи й спирається на нормативні тексти”, а соціальну пам’ять – як ту, “що передається у вигляді усних спогадів і охоплює, як правило, три покоління” [2, 22].

П. Нора, виявляючи “археологію національної пам’яті” (Патрик Х. Хаттон), задає такий поняттєвий ряд: “історична пам’ять”, “ностальгія”, “традиція”, “національна пам’ять”, “соціальна пам’ять”, “історія” [10]. Він ініціює розгляд таких важливих для трактування пам’яті тем, що реалізовані у проекті “Франція-Пам’ять”, як місця пам’яті, “де пам’ять кристалізується і знаходить собі захисток” [10, 17], та напруженість між історією і пам’яттю у розробці пластів минулого.

У Пола Коннертона концептуалізація пам’яті заснована на поняттях “пам’ять”, “особиста”, “когнітивна пам’ять”, “пам’ять-звичка”, соціальна пам’ять”, “ритуал”, “історична реконструкція”, “організоване забуття”, “усна історія”, “історія”, “спогади” тощо [6]. Головним предметом його наукових зацікавлень постає соціальна пам’ять.

Дж. Фьонтрес і К. Вікгам надають у своїй концепції центрального значення соціальній пам’яті. Вони досліджують особливості інтерпретації соціальної пам’яті – як об’єктивних фактів і як суб’єктивного відчуття, що базуються на власному досвіді становлення соціальної пам’яті, вивчають значення наративів у соціальній пам’яті і конкретні форми таких наративів, а також використовують множинні емпіричні дані для трактування класової та групової пам’яті в західному суспільстві [15].

Рефлексивність дискурсу пам'яті, усвідомлення змісту пам'яті посилюється на ґрунті включення до поняттєвої сфери таких понять, як “історична амнезія” та “контрпам'ять”. Історичну амнезію можна представити як артефакт політики чи психологічний феномен: вона виконує функцію забезпечення цілісності теперішнього на основі створення несуперечливої з ним картини минулого та відповідає прагненню уникнути руйнівного травматичного досвіду. Вжитий М. Фуко термін “контрпам'ять” трактовано як вияв глибин пам'яті, її множинних пластів, як руйнування ілюзії реальності образу минулого у пам'яті. “На думку Фуко, минуле постійно змінює свою форму в дискурсі теперішнього. Те, що пам'ятають про минуле, залежить від способу репрезентації... Кожна епоха не стільки відбирає образ минулого із спогадів, що збереглися, скільки реконструює його у відповідності з поточними потребами” [12, 42].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Концептуалізація поняття “пам'ять” в соціально-гуманітарних науках передбачає багатоаспектний підхід з огляду на множинність пластів у структурі даного феномену. Методологічне спрямування дослідження концептуалізації пам'яті на міждисциплінарному ґрунті досягне в руслі вимог щодо “концептуалізації поняття” та в світлі настанов “історії понять” як напряду школи “історії ідей”. Аби побудувати модель цієї предметної царини, атрибутивний підхід слід доповнити структурним, який “...передбачає виділення наступних когнітивних елементів знань: 1. Поняття. 2. Взаємозв'язки. 3. Метапоняття. 4. Семантичні відносини” [9].

Література

1. Аксютенкова Л. Г. Понятийный аппарат концептуализации в теории языка: общая характеристика / Л. Г. Аксютенкова // Вестник Ставропольского государственного университета. – Серия “Филологические науки”. – 2011/76. – С. 13 – 18.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті / Аляйда Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 440 с.
3. Ассман Я. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности [Текст] //

Я. Ассман ; Пер. с нем. М. М. Сокольской. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 368 с. ;

4. Васильев А.Г. Модульный курс “Парадигма памяти” / А.Г. Васильев // Ярославский педагогический вестник. – 2009 (61). – № 4. – С. 197 – 200.

5. Козеллек Р. К вопросу о темпоральных структурах в историческом развитии понятий / Райнхарт Козеллек ; пер. с нем. В. Дубиной // История понятий, история дискурса, история менталитета / Сборник статей под редакцией Ханса Эриха Бедекера; перевод с нем. – М. : Новое литературное обозрение, 2010. – С. 21 – 33.

6. Коннертон П. Як суспільства пам’ятають / П. Коннертон ; Пер. з англ. С. Шліпченко. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 184 с.

7. Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. – Мн. : Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.

8. Рикер П. Память, история, забвение / П. Рикер; пер. с франц. И. И. Блауберг и др. – М. : Издательство гуманитарной литературы, 2004. – 728 с.

9. Сотник С.Л. Проектирование систем искусственного интеллекта. [Электронный ресурс] Конспект лекций / С. Л. Сотник. – Режим доступа : <http://www.intuit.ru/department/expert/artintell/9/2.html>

10. Франция – память [Сб. ст.] / [П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок; пер. с фр. и послесл. Д. Хапаевой]; С.-Петерб. гос. ун-т. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999. – 327 с.

11. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / М. Хальбвакс ; пер. с фр. и вступ. статья С.Н. Зенкина. – М. : Новое издательство, 2007. – 348 с. ; Хальбвакс М. Коллективная и историческая память / М. Хальбвакс // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2005. – № 2 – 3 (40 – 41). – С. 12 – 35.

12. Хаттон П. Х. История как искусство памяти / Патрик Х. Хаттон; пер. с англ. В.Ю. Быстрова. – СПб. : Фонд “Университет” : Владимир Даль, 2003. – 422 с.

13. Храпов С. А. Концептуализация понятия “социальная память” в системе социально-гуманитарного знания / С. А. Храпов // Гуманитарные исследования. – 2010. – № 3. – С. 10 – 14.

14. Храпов С. А. Концептуализация понятия “социальная память” в системе философского знания / С. А. Храпов // Гуманитарные исследования. – 2010. – № 4. – С. 23 – 26.

15. Fentress J. Social memory [Elektronic resource] / James Fentress, Chris Wickham. – Oxford, UK; Cambridge, Mass. Blackwell, 1992. – 229 p. – Режим доступа : <http://www.scribd.com/doc/22864089/Fentress-Whickham-Social-Memory>

16. Marcuse H. Collective Memory: Definitions [Elektronic resource] / Harold Marcuse. – Режим доступа : <http://www.history.ucsb.edu/faculty/marcuse/classes/201/CollectiveMemoryDefinitions.htm>

17. Ong Walter J. Orality and literacy: the technologizing of the word / Walter J. Ong. – London and New York, 2005. – 201 p.

Лищук-Торчинская Татьяна. Концептуализация понятия “память” в социально-гуманитарных науках. В статье на основе классических и современных подходов в социально-гуманитарном познании проанализирован научный тезаурус изучения памяти, определены особенности исследования понятия “память” в границах междисциплинарного подхода, очерчены направления концептуализации понятия “память”.

Ключевые слова: концептуализация понятия, источники изучения понятия “память”, понятийный ряд социально-гуманитарного дискурса памяти.

Lishchuk-Torchynska Tetyana. Conceptualization of the notion “memory” in the socio-humanitarian sciences. The article analyzes the thesaurus of memory studying on the basis of classical and modern approaches to the socio-humanitarian research and defines peculiarities of studying the notion “memory” within an interdisciplinary approach. The directions of conceptualization of the notion “memory” are outlined.

Key words: conceptualization of the notion, sources of studying the notion “memory”, notional line of socio-humanitarian discourse of memory.